క్రొత్తపల్లి సూర్యారావుగారు

(వెనుకటిసంచిక తరువాయి)

తొమ్మిదవ యంకురము

ఇట్టి వీరందఱి యాశీర్వాదమువలన నొకవ్యక్తి పునర్జన్మమెత్తి పైయనఘులయిండ్లలో నాబాలవృద్ధము మెచ్చఁదలలోని నాలుకవలె ననువర్తనమున మెలఁగుచు నేదోపేరునకని యొక్కయుద్యోగము సంపాదించుకొని తిరుగుచుండెను. వీరియందఱియాదరణముకడ నుద్యోగ మెంతసాటిది! ఆతల్లి, యొక్కనాఁటి సంతోషప్రసంగములో, "నీకు జబ్బుచేసినకారణమున నొకసాయంకాల మింటికి రాఁజాలనని శంకరయ్యచేఁ జెప్పినవార్త యంపినపుడు, నేను వైద్యునింటికి వెళ్లితిని. 'నీ వీబిడ్డ నేల పెట్టుకొందువు? వానిరోగము కుదురునది కాదు. ఇంటికిఁ బంపివేయు'మని చెప్పినాఁడు. నీవు బెంగపెట్టుకొందువని నీతోఁ జెప్పలేదుసుమా- లోలోన దుఃఖపడుచు నిన్నినాళ్లుదాఁచిపెట్టితి"నని యక్కయ్యగారి యింటినుండివచ్చిన కొన్నినాళ్లకుఁ జెప్పెను. ఎంతప్రేమ! ఎంత వాత్సల్యము! ఓతల్లీ! విజయవిలాసములోఁ జెప్పినట్లు "బిడ్డల పేరువెట్టినం దీవు నెమిలీబులాంబు." ఆయననుగాదు బ్రదికించినది-ముఖ్యముగానన్ను. దైవవశము; సంబంధములేని దారిఁబోవువారిం దెచ్చికొని వారితో బాధపడుట-యుద్ధరించుట- యెంతటి పూర్వజన్మసంబంధమో- వారికివారికి నుండవలయును. తొల్లింటిజన్మమునవే యీయన యీయమ్మకుఁ బుత్త్రుఁడో-లేక పుత్త్రుఁడవై పుట్టెదనని యాస పెట్టెనో! 'నహి కారణం వినా కార్యం సంభవతి'-ఆయమ్మ ప్రేమ! కొమరితలవివాహములలో లాజహోమమునకుఁ బిలువలేదు - ఇంతియ - తక్కినతావుల బాన మఱఁదికి జరుగుమర్యాద లన్నియు నడపించెను. పేరునకుఁ దగినట్లే - ఒక్కరియింటఁ బుట్టి, యొక్కరి యింటఁ బెరిఁగి, యొక్కరి నానందపెట్టి, యొక్కతావున సంచరించుట యీయన కిప్పటికిని దగియున్నది. పెనిదిన తల్లి, అక్కయ్య, బావగారు, వీరివీరిబంధువులు, వియ్యము వారు- నెటుచూచినను మున్నూఱుమంది సజ్జనులు పరిచయులైరి. పరిచయ మేమి? అప్పటికి నిప్పటికి వారికి వీరికి నొక్కవిధమైన ప్రేమయే. కాశివెళ్లివచ్చినవా రెవ్వరు గనఁబడినను గలకత్తాలో-మా...కనిపించినాఁడా యని యడుగనివా రెవ్వరు! చెల్లెండ్రయిండ్లలో నెంత మర్యాద! ప్రతివారికిని "మాయింటికి రావలదా, మాయింట భుజింపవలదా మముఁ గనవలదా" యను పూర్వపద్యము నందలి యభిప్రాయ ముండుట వింతకాదు. వారువారుఁ గూడుకొనిన వేళావిశేషము. ఓవరుసీరుగా రీబీఱకాయ పీఁచులోనివారేకదా! ఉత్తరదేశములోఁ గుమారుఁ డొక్కఁడు నున్నాఁడు. క్రొత్తగాఁ గోడలునుగూడఁ బంపించినారు. ఇక్కడ వీరికే తోఁచుటలేదు: దూరదేశమే, క్రొత్తతావే, యెట్లు గడపుదురోయని-ఎక్కడి వారి కక్కడ సరిపడునుగాని వారికుండఁబట్టలేదు. ఒకనాఁడు దిగులుపడినపుడు - 'నీ వొక్కసారి రామమును

జూచిరాఁగలవా? నా కిక్కడ సెలవులేదు. మీ యాత్త గా రొంటిగా వెళ్లుటకుఁ జాలదు. వెళ్లిన నా కీయుద్యోగమున కనుకూలము గాదు. ప్రస్తుతము కొన్ని నాళ్లు నీకు సెలవిమ్మని మీయజమానుల నడిగెదను. టిక్కెట్టు కొని యిచ్చెదను. రామునకుఁ దంతికొట్టెదను. సిద్ధముగా వచ్చి స్టేషనునుండి నిను దీసికొని వెళ్లు'నని పలికిరి. 'దీని కేమి! వెళ్లివచ్చెద'నని సమ్మతించిరి. ఏదూరదేశమైనను నాకింగ్లీషుముక్కలు వచ్చునుగదా, కథ గడచిపోవును; వెళ్లినారు. పదిదినము లక్కడ నున్నారు. రామముగారు పరీక్షయైన పిమ్మట నావైపునసే క్రొత్తరైలు- ప్రాంతరైలుమార్గములమీఁద నుద్యోగమునఁ బ్రవేశించిరి. దినమును నొక్కవైపునకుఁ దమతోఁగూడఁ బనులలోనికిఁ దీసికొనిపోవుచుండిరి. ఆజనులు- వేషము- భాష- పనులు చూచినకొలఁది వీరికిఁ గొన్నినాళ్లు దేశములో నుండవలయునను నుద్దేశము కలిగినది. ఉండవచ్చును వారియింట నేఁడాదియున్నను బెంగలేదుగాని, యూరకయే యుండుటలో స్వారస్యము లేదు. 'ఎట్లురా దైవమా!' యని యోచించుచుండిరి.

ఆష్ బాబు, సర్కారుబాబు నని యిద్దఱన్నదమ్ములు. నూతనమార్గములను వేయించుటకుఁ గుత్తగొనువారు. వారిచేతిక్రింద ననేకదేశముల కూలివాండ్రు పనిచేయుచున్నారు. తెలుఁగుకూలి పనివాండ్రును పెక్కురుగలరు. వీరియందఱకుఁ బనులు చెప్పుటకుఁ, జేయించుటకు, వచ్చినవారు రానివారిని బద్దువ్రాసికొనుటకుఁ దక్కినదేశపు కూలివాండ్రమీఁదనువలెఁ దెనుఁగువారిమీఁది కొక్కరు కావలసివచ్చెను. కూలివాండ్రలోని యొక్కనుఁ దనిఁ బెట్టిరిగాని సమర్థతచాలదు. ప్రస్తావనలో రామముగారి కిది తెలిసినది. బాబూలతో మాటలాడినపుడు వారే యీకొదువం జెప్పిరి. "కొన్నినాళ్లీపనిలో నుండరాదా, మీయుప్పుటేటి సంతెనలమీఁదవలె నిచట నీతోఁ బలుకరించువారు లేరా, 'యక్కడి మీకుటీరనిలయంబుల న్నరిరాక పోయెనే యిక్కడి రత్నకందరములు'"- అని నవ్వుచు రామముగారనిరి. రోగియుఁ బాలేకోరెను, వైద్యుఁడును బాలే పథ్యముచెప్పెనుగదా - మాయత్తమామలకు బెంగలేదు. చాలనాళ్లనుండి వారితో నుండుట లేదు గనుక - కాకినాడలో నున్నను, గలకత్తాలో నున్నను వారికిసమానమే. అందఱు నంగీకరించిరనుఁడు. బాబుల చేతిక్రిందఁ బనికొప్పుకొనిరి. బాబులు బంగాలీవారు. దేశభాషయగు హిందీ వారికి మంచినీళ్లప్రాయము. ఇంగ్లీషు సాధారణముగావచ్చును. నేనువినియుంటిని- చెన్నరాజధానిలోని విద్యాతిశయమునకుఁ గలకత్తారాజధాని విద్య చాలదట- మనవారు బొట్లేరింగ్లీషని నవ్వుచుండువారు గదా! అదియే యిప్పట తారసిల్లినది. ఈయనమాత్రము- ఒకబడిలోఁ జదివెనా, యొక్కపరీక్ష యిచ్చెనా- అంతయును స్వయంకృషియే - వారివలన వారివలన గ్రహించినదే- అయిననేమి - తాత్కాలికవ్యవహారక్షమమగునది లభించినది. మఱియు నిప్పటివలెఁ గాదపుడు. ఇంత నిర్బంధము లేదు. అందులో నెన్నిమార్కు లిందులో నెన్నియని యడుగరు. కవిలెకట్టలవలెఁ బుస్తకములు పట్టుకొనివెళ్లి చూపనక్కఱలేదు. వ్యవహారసరళి నెఱిఁగి కార్యము నడపినంజాలును. ఎక్కడనైనను బి. ఎ. చదివి యుద్యోగములోఁ జొరఁబడిన నీచదు వొక్కపాఠశాలలోఁ దప్ప నితరస్థలముల నుద్యోగమునకుఁ బనికిరాదు. ఇతరమునకుఁ దగినదనువునకు మరల నక్షరాభ్యాసము చేయవలసినదే కద!

ఎటుచూచిన నిరువదిమైళ్లదూరములో నెంతలేదని సను బదివందలమంది తెనుఁగుకూలి పనివాండ్రు గలరు. వారందఱు వీరిచేతిక్రిందికి వచ్చిరి. అందఱితోఁ జుట్టఱికము. 'మీదేయూరు మీదేయూ'రని తెలిసికొని- 'మీయూరి నాతఁడు బాగుగానున్నాఁడా - మీయింటిపే రెవ్వరు- అల్లయూరిలోనివాఁడు నీకుఁజుట్టమా'- అని యొక్కొక్కరి గుట్టుమట్టు తెలిసికొనుచు వారి కుత్సాహప్రారిత వాక్యములు చెప్పుచుఁ బనిచేయుచుండిరి. 'ఈకేసర బాసరవదినది. మనమాట తెలిసినవా రొక్కరు మనజట్టుకుఁ దలవరి దొరకినాఁ'డని కూలివాండ్రకానందము. వాండ్రకుఁగల లోపములన్నియుఁ దెలిసికొని వీరు బాబూలతోఁ జెప్పుట- వారివలన సహాయముచేయించుట- బాబూలకుఁ బ్రేమపాత్రమగుట- ఇవి వీరి ముఖ్యోద్దేశములు. సుఖవిశేషమో యేమో చూచినవారెల్ల వీరికిఁ బ్రియులగుట మొట్టమొదటినుండియుఁ గలదు. తిప్పగుదిరినది, నిప్పగుదిరినది. నెలకింతని బాబూలు జీతమిచ్చువారు. దానిని రామముగారి చేతికిచ్చువారు. ఆయనదాని నగ్ని

సూత్రమువలెఁ బవిత్రముగాఁ జూచి భద్రపఱిచిరి. ఏమని చెప్పవచ్చును! ఎట్లు దీనిసందర్భము! ఎట్లయిన దానిలో నుండి కొంచెము నాక్రింద వ్యయపెట్టుచుండుఁడని చెప్పిన వారికేమియర్థమగునో–ధర్మసందేహము. వారికిదియొక్క–లెక్కలోనిదే కాదు. కొంత మొత్తముచేసి వారే మా యత్తమామలకుఁ బంపివేయుచుండువారు. అప్పుడేమన వచ్చును? మాటలాడఁగూడదు. నీమాజామా వీరికి వేషము ముదిరినది. ఇతరదేశపుఁ బనివాండ్రకలవాఁడు కూలివాండ్రయొద్దనుండి రూపాయ కింతని రుసుము తీయుచుండువాఁడు. తెనుఁగు పనివాండ్రాయలవాటు చొప్పున నీయఁబోయిన– 'ఛీఛీ, ఇట్టిపనికూడదు. శక్తి నుండించుకొని కష్టపడి మట్టికొట్టుకొని రాళ్లుకప్పలువోసి గడించుకొన్న డబ్బు–నీడపట్టునఁ గూర్చుండి కట్టి పెత్తనము చేయు నేను పుచ్చుకొనను. నాకును గొంతవచ్చుచున్నది. అదియే నాకు చక్కని–' అని వారికి సంతోషము గలిగించుటయే కాదు; తక్కిన కలవరులకు బోధింపసాగిరి. ధనమే ముఖ్యోద్దేశముగా వచ్చినవారుగావున వారువినినట్లు వినని యట్లు నటించిరిగాని – కొందఱు దారిలోనికి వచ్చిరి. కొందఱు పుచ్చుకొనుదానిని దగ్గించుకొనిరి. కేవలము మానిపించుటకు వీలులేకపోయినది. వీరికేమి, యిచ్చువారిచ్చుచున్నారు. పుచ్చుకొనువారు పుచ్చుకొనుచున్నారు. ఇచ్చుట పుచ్చుకొనువారు నేర్చిరి.

కొంతభాగము మార్గము పూర్తియైనది. క్రొత్త క్రొత్త స్టేషనులు నిర్మించిరి. క్రొత్తక్రొత్త మేస్త్రీలను బనివాండ్రను నియమించుటకూడ జరిగినది. బాబూ పెద్దలకు లాభము గలిగినది. వారి కుత్సాహముగా నున్నందున వేఱుపని గుత్తకొను సమయములోఁ దనక్రింద వారికి బహుమానము లిచ్చిరి. వీరికి నీయఁబోయిరి. 'నాకీ బహుమానము వలదు. తమరును రామముగారును దొరలతోఁ జెప్పి యేదోయొక స్టేషనులోఁ బని చెప్పించిన–తోలుతు సంతటి చిన్న స్టేషనులోనైనను సరియే–అదియే నాకు బహుమానము.' అని వీరు చెప్పికోరిరి. 'పండిట్ జీ, యీ లైనులో మంచియూళ్లు లేవు; పట్టణములు లేవు. కొన్నినాళ్లు మాతోనుండుము. సమయము చూచి నీకు మంచిపని వేయించెదము'ని బాబూలు సమాధానపఱిచి వారికిఁగల మఱియొక పనిలోఁ బెట్టిరి. దీనికి దానికి సంబంధము లేదని – నలువురతో పాటు బహుమానముగూడ నిచ్చిరి. దానిలోఁ గొంత నాకేమైనఁ జేయించిపెట్టుఁడని మా నాయనగారియొద్దకిఁ బంపించిరి. నాకు బాలతోడు గంతగా లేదు. అత్తవారు పెట్టినదియుఁ దక్కువయే. ఈహారమొక్కటి యెన్నఁటికిని వదులు బిగువుగానిదని యూసొమ్ముతో మాయమ్మ చేయించినది. నేనడిగితినా, మావారడిగిరా, తల్లిదండ్రులు బోధించిరా– ఏమియును లేదు. మూఁడేండ్లది కానిమ్ము, ముప్పదియేండ్లది కానిమ్ము 'నాది, నా భార్య'యనునభిమాన మెప్పుడు పుట్టినదో యప్పు డొకరు చెప్పనక్కఱలేదు. చెప్పినఁ బుట్టునదిమా యీ తలంపు? తలంపున్నంతనే–రాము లేని నాఁ డోడఁగూడునా, కాలము రావలయును. మాయింటి కుత్తరము వ్రాయుచుండువారు. దానిలో– 'నేను మీదయవలన నిన్ని నెలలు పనిచేయఁగా నిన్నిరూపాయలు దొరకినవి. ఇంతమంది స్నేహితులైరి. దేశమిట్లుండును; భాషయిట్టిది. జనస్వభావములు మంచివి. ఆహారమెక్కు'డని తెల్పుచుండుటచే నా కింతప్పటినుండి దేశము చూడవలయునని కోర్కెయుదయించెడిది. దానికిఁ గాలము రావలయును. నడుమ నడుమ, 'లక్ష్మీదేవి, గౌరిదేవి క్షేమముగా నున్నవైనను వ్రాయఁగోరెదను. ఎవ్వరైన నీప్రాంతమునకు వచ్చువారున్న వారితో వారిద్దఱి నొక్కసారి యీప్రాంతమునకుఁ బంపుఁడు; సొమ్ముపంపెద'నని, నన్ను మనస్సులోఁ బెట్టుకొని యుటంకించువారు. 'లక్ష్మినిగాని, గౌరినిగాని నీ భార్యను బంపునపుడే పంపవలయునుగాని యితరులతోఁ బంపఁజాల'మని యోగక్షేమములు తెల్పుచు బదులు వ్రాయువారు. అదిగోనని యా కాలమును సమీపించినది.

ఆగంపాంగ్ కలకత్తాకుఁ గొన్ని మైళ్ల దూరములోనున్న చిన్న స్టేషను. పేరునకుఁ జిన్నస్టేషనే – పని మాత్రము పెద్దస్టేషనులకంటెఁ బెద్ద–అందులో నెక్కుడుపని సి. కె. సేనుగారిది. వారు పెద్దప్రసిద్ధాయుర్వేద వైద్యులు. కలకత్తాలో వారినివాసము. చంద్రకిశోర సేనుగా రాయుర్వేదములో సిద్ధ. ఆకాలములో వారి నెఱుఁగనివారు లేరు. వారిచే నేర్పడఁగిన మొట్టమొదటి కలనూనె జవాకుసుమతైలము. కలకత్తా పెద్దనగర మగుటచే సేనుగారికి వైద్యమున కుపయోగించు వెన్న, పాలు, తేనె, వనమూలికలు దొరకుట. అప్పుడుదొరకుట దుర్లభ

మయ్యెను. దానికని ఆగరాపాంలో నొక్క పెద్దభూమి కొని, దానిలో నిండ్లుకట్టి, బీళ్లు, పచ్చిక పెంచి, కామధేనువులవంటి కొన్ని యావులను, గేదెలను, మేకలను పెంచిరి. దానికేదగిన పనివాండ్రు-వైద్యమునకుఁ గావలసిన మూలికలు-వృక్షములు నాటించి పెంచిరి. శాస్త్రవిధిగా వైద్యాలయము నిర్మించిరి. అనేకవిధములైన కాసారములు, ఫలవృక్షములు, పుష్పవృక్షములు, గుల్మములు-కొలనులలో శతపత్రములు, సహస్రపత్రములు, వివిధములైన కలువలు, పద్మములపండులు-వాని కందములు, తూండ్లు, పుష్పమధువు, కదళీమధువు, పద్మమధువులు- నీఁగలను పెంచి తటాకతటవృక్షములలోఁ దేనెపట్లు పట్టించువారు. అనుదినము వారిపుత్త్రిలు, పనివాండ్రు ఆగరాపాంస్టేషనుకుఁ బోస్టుపని కల్పింతురు. ఆస్టేషను మిగులఁ బెద్దదియుఁ గాదు, చిన్నదియుఁ గాదు. మా యనుభవమునకుఁ దగినట్లే యున్నది యనవచ్చును. అందులో నొక్క టిక్కట్లమేష్టరుపని బాబూలు వేయించిరి. మా పండితనీగారును గొంతెనకుఁ దగినవారి సావాసమున నా పనికై యత్నించుచున్నవారగుట మొదటినుండియుఁ గొంతకొంత పరిశ్రమ చేయుచున్నవారు- కావున యుండే కొన్ని బందుకట్లు నేర్చికొనిరి. టిక్కట్లిచ్చుపని, పుచ్చుకొనుపని యితరమైన తీఁగటపా మొదలైనపనులవలె నెల్లకాలము నుండుపని కాదు. తెలిసికొనుట బహుసుచెప్పుట - తీఁగటపామేష్టరు లేనియపుడు-ఏమని, యెవ్వరని, నిలువుమని యడుగుట నేర్చికొనిరి. వచ్చినమాటలు తూఁచుట, వెలలుకట్టుట-రసీదులిచ్చుట గ్రహించిరి. లైటింజనులు పోవునపుడు-ఆస్టేషనులో నిలుచుటుండఁబోవు రైళ్లు వచ్చునపుడుఁ బెద్దమేష్టరుగారు లేకపోయినను బనివాండ్రను వెంటఁ బెట్టుకొని ముందుస్టేషనుకుఁ దెలియఁబఱుచుట, తాళము పుచ్చుకొనుట యిచ్చుట, యిట్టివి పెద్దవారియనుమతిపై జరిపించుచుండువారు.

హృదయమున దయగలదు; పెంకితనము లేదు. దయతోనే సౌఖ్యమునుపుట్టును. తమస్టేషనుకు రైలెక్కువారికి న్యాయముగాఁ టిక్కెట్లు బరువులు తూఁచి, సరియైనసొమ్ము పుచ్చుకొని రైలెక్కించుచుందురు. ఇతరస్థలములనుండి వచ్చిదిగెనవారిని 'నీపెట్టె నాకనుమానముగానున్నది. బరువెక్కువయుండును. నేను మరలఁ జూడవలె'నని బెదరింపక-నిర్బంధపెట్టక-లోపములున్నను గరుణించి వదలుచు- డబ్బులేనివారిని తలమీఁదగుడ్డ యక్కడఁ బెట్టుమనక- మొదటనే హృదయము మెత్తనిది-సరకారుసొమ్ముపోఁగొట్టుట కిష్టపడక-బహుసమర్థముగా మెలఁగఁజొచ్చిరి. తమపనిలో లోపములేకుండ-నితరస్థలములలో జరిగిన లోపము లిక్కడ బైలుపడినను-ఇతరులలోపములు బైలుపఱచి మాట తెప్పించుట కిష్టము లేక-కొన్నిలోపములను గరుణించి వదలి, యెఱిగిన యెట్టివానినైన టిక్కట్టునకు లోనికివచ్చిన నిచ్చి యెఱుఁగనివాఁడెంతటివాఁడైన నావలినుండి యడుగుమనక - ఎఱుఁగక లోనికివచ్చినవారికిఁ గావలసిన ప్రత్యుత్తరమిచ్చువారు. 'మాఁడేండ్లమి యీబిడ్డకై దేండ్లున్నవే; అరటిక్కట్టు కావలయును'- ఇట్టి బిభీషికలాయనయొద్ద లేవు. దేనిలోఁ బ్రవేశించిన దానియందు గుంచిపేరు కొనుటకే ప్రయత్నము చేయువారు. కావుననే యచిరకాలములోనే యక్కడనే మేష్టరు పదవి లభించినది.

ఎండమూఁడునాళ్ల కొకసారి, చంద్రకిశోరసేనుగారి పుత్త్రిలు, దేవేంద్రనాగసేనుగారో, ఉపేంద్రనాగసేనుగారో వచ్చువారు, పోవువారు-చాలసేపుస్టేషనులోనుండువారు. దీనిచే వారితో మైత్రి యలవడినది. 'మీదేదేశము, జిల్లాయేది, వారినెఱుఁగుదురా, వీరిని దెలియునా- కాకినాడ యెన్నఁడైనవెళ్లినారా'- రాజమహేంద్రవరములోఁ బెద్దన్యాయవాదుల నెఱుఁగుదుమి. వారిలో నెవ్వరితోనైనఁ బరిచయమున్నదా' యని వారడుగువారు. ఈయనచేసిన సహవాసము పెద్దపెద్దవారితో-సాధారణముగా నెఱుఁగని వారేలేరు. ఏదో యొకప్రసంగములోఁ దమ పరిపాలనలో నొకయింగ్లీషు దినపత్త్రికయుండినట్లును, దానికి నాయాసమయములలోఁ బ్రచురించుట కాంధ్రదేశమునఁగల ప్రసిద్ధపురుషులు, జమీందారులు, వర్తకులు,* దేశసేవాపరులు, న్యాయవాదులు, పండితులు నిట్టివారి ఛాయాపటములు కావలసియుండుననియు సేనుగారు చెప్పిరి. వీరెఱుఁగని ఫోటోగ్రాఫరులు లేరు, వీరెఱుఁగని చరిత్రములు లేవు. కాఁబట్టి యెవ్వరిపేరనో వ్రాసి యక్కరిపటము దప్పించి తామెఱిగియున్న స్నేహితునకు వ్రాసి

ప్రసిద్ధపురుషుల జీవితచరిత్రము వ్రాయించి తెప్పించి వారికిఁ గొంతసహాయమును స్నేహములోఁ గూర్చుండియే వీరుచేయుచుండువారు. మాయింట నేను వచ్చునప్పటి కెన్నియో జపాకుసుమ తైలములును, సుదర్శనచూర్ణములును,దశనకాంతిచూర్ణము డబ్బాలుఁ గలవు.ఒకప్పుడు ప్రసంగములో 'మాయౌషధములు మీ దేశములోఁ బ్రచారమునకుఁ దెచ్చి యమ్మిపెట్టువారి నెవ్వరినైన నమ్మకమైనవారి నొక్కరిం జూడఁగూడదా'యని సేనుగారు కోరిరి. 'కావలసినంతమందియున్నారు. మావాఁడే శంకర దీక్షితులని యున్నాఁడు.పిఠాపురములోఁ గొట్టుపెట్టించి చుట్టుప్రక్కలయూళ్లలో నమ్మించెద'నని చెప్పిరి. 'ఆతని వలన మీకు సందేహమక్కఱలేదు. అంతకును నేనే పూఁటకాఁపును. కేవలము నా పేరుననుండిన నాయుద్యోగమున కాటంకమని దీక్షితులు పేరుపెట్టించుచున్నా'నని చెప్పి కొన్నిమందులు పిఠాపురములోనుండి విక్రయించునట్లు చేసెను. ఆకపోకలు తైలుసొమ్ము సేనుగారేపెట్టుకొని, నూటికిరువదియైదువంతున నమ్మినదానిపై దీక్షితునకు ముట్టులాగున నేర్పాటయినది. రూపాయకేదైన నమ్మిన నాలుగణాలు తీసికొనుటయే. ఎంతలేదనినను నెలకుఁ గాలిమీఁదఁ గాలువైచుకొనికూర్చుండి యిరువదిముప్పది రూపాయలు గడించుచుండెను. లెక్కలు చక్కఁగా వ్రాసి యిన్ని వ్యయమైనవి, యిన్ని నిలువ యున్నవి, యింతసొమ్ము వచ్చినది, యింతపుచ్చుకొంటి, నింత పంపితి ననియు, నీయామందులు లేవు, వానిని బంప వలయు ననియుఁ దెనుఁగులోనే వ్రాసిపంపిన నవి వీ రెప్పటికప్పుడు తర్జుమాచేసి వారికప్పగించువారు. డబ్బు దొరకుచున్నకొలఁది దీక్షితులు శ్రద్ధయెక్కువయి ప్రతి వారికి బోధించి యౌషధములు నెలనూనెలు విక్రయించి యుత్సాహముతో నుండెను. ఈ విధముగా నూరకకూర్చున్న దీక్షితు నొకవ్యాపారిం జేసి పదిమందిలో నడయాడఁగాఁ జేసిరి. సేనుగారేఁ గేఁటు దీక్షితులు పేరు మీఁద క్యాలండరులు, డైరీలునచ్చువేసి పిఠాపురము పంపుచుండువారు. తారీఖుల క్యాలండరులు, డైరీలు కావలసినవా రూరకయే వానిం బంచిపెట్టుచున్నను మర్యాదకుగా నేదోయొక్కబుడ్డి కొనుటయు, నొక్క తేదులక్యాలండరు పుచ్చుకొనుటయు-సరసులు, రసికులు, నుండిరామణీ-జపాకుసుమతైలములు నెలనెలవాడుకలు-బుడ్డిచెల్లగాఁబుడ్డి - పల్లెటూళ్లలోను గాకినాడ మున్నగ పట్టణములలోను దీక్షితు లొక్కఁడే వీరి యౌషధముల విక్రయించువాఁడు. మఱి యితరులకు సేనుగారు పంపుచున్నను బంపరు. కాఁబట్టి రుచియెఱిఁగిన చిల్లరవర్తకులు దీక్షితులుదగ్గఱ నౌషధములుకొని మాఱుబేరమున కమ్ముకొనఁజొచ్చిరి. చిన్నచిన్నవైద్యులు వాసారిష్ట, సురవల్లి కషాయము, ఉంశనాసవము, కల్యాణవటి, మొదలైనవి కొనిపోయి రోగుల కుపయోగించి లాభము పొందుచుండిరి. గౌరి, శంకరదీక్షితులు పిఠాపురములో నెక్కుడు నాళ్లు నివాసముచేయవలసివచ్చినది. గౌరి చిన్నతనములో నున్నదేకావునఁ జుట్టములు పక్కలు మెండుకొనిరి. హాయిగాఁ గుక్కుటేశ్వరునిదయచే వారస్పటఁ గాలము గడుపుచుండిరి,

సేనుగారికి మావారియందు మైత్రి మెండైనది. అదియని యిదియని వలదన్నను నేదో కొంతవర్తకసరళి మీఁద చుట్టఁజెప్పుచుండువారు. ఒంటరిగా నున్నపుడు వీరదియంతయుఁ దండ్రిగారికిఁ బంపివైచుచుండిరి. వంచికి వంచిలోనే స్నేహితులు, విరోధులు నుందురు. చద్దెపుఁ జెడ్డలోనే స్నేహితులు, విరోధులు నుందురు. ఎవ్వరిగుణము వారు కనఁబఱచుకొనుచుందురు. నైజగుణమునకును గ్రుడ్డికంటికిని మందులేదు. కాని యేకాలమందైనను సత్యము, న్యాయము బలిష్ఠములు నక్రమములచేఁ గప్పుపడినను దానిగౌరవము నెప్పటికైన నిలుపుకొనును గాని మానదు. జ్ఞాపకము నుంచుకొనుఁడు. దీనిప్రసంగము ముందు గావించెదను.